

11- Sözlü tarih ve tarih yazımındaki değişim¹**Ayşenur ÖZBAŞ²****Sezai ÖZTAŞ³****APA:** Özbaş, A.; Öztaş, S. (2021). Sözlü tarih ve tarih yazımındaki değişim. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (25), 154-168. DOI: 10.29000/rumelide.1032421.**Öz**

Geleneksel tarih anlayışında savaşlar, devlet adamları, hanedan tarihlerinin yazılmasına önem verilmiştir. Fakat bilinmelidir ki, tarih yazımına “sıradan” insanların yaşamları, deneyimleri katılmazsa yazılacak olan tarih doğruları tam ve objektif olarak yansıtamayabilir. Gizli kalmış noktalar ancak sözlü tarih sayesinde açığa çıkabilir. Sözlü tarih kavramı, belgelerin tamamen söz olarak aktarıldığını düşündürebilmektedir. Fakat bu kavram içerisine fotoğraflar, video kayıtları, kıyafetler, günlükler, eşyalar da girmektedir. Dünyada ve ülkemizde sözlü tarih çalışmaları gün geçtikçe önem kazanmaya başlamış ve bu çerçevede bazı önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların daha doğru ve objektif tarih yazımı için arttırılması gerekmektedir. Bu çalışmada sözlü tarihin ne olduğu, tarihi, kullanılmasının gereklilikleri, dünyada ve ülkemizde gelişim süreci açıklanmış ve sözlü tarih görüşme öncesinde, sırasında ve sonrasında dikkat edilmesi gereken noktalar aktarılmaya çalışılmıştır. Sözlü tarih araştırmaları ile tarihçiler artık masasında çalışmanın yanında geçmiş ile bugünün arasındaki köprüyü kurabilmek için yaşayan bellekler ile de iletişime geçmektedir Sözlü tarih araştırmaları, sosyal alanlarda çalışmalar için önemli katkıda bulunmaktadır. Belgelerin sağlanması sözlü tarihle yapılabilecek ve sözlü tarih araştırmaları sayesinde tarihçiler dış dünya ile daha iyi iletişim kurabileceklerdir.

Anahtar kelimeler: Tarih, sözlü tarih, tarih yazımı**Oral history and change in historiography****Abstract**

In the traditional understanding of history, it was given importance to write the histories of wars, statesmen and dynasties. However, it should be known that if the lives and experiences of "ordinary" people are not included in the writing of history, the history to be written may not reflect the truth fully and objectively. Hidden points can only be revealed thanks to oral history. The concept of oral history can make us think that the documents were transferred completely as words. However, this concept includes photographs, video recordings, clothes, diaries, and belongings. Oral history studies have started to gain importance day by day in the world and in our country, and some important studies have been carried out in this environment. These studies need to be increased for more accurate and objective historiography. In this study, what oral history is, its history, the requirements of its use, the development process in the world and in our country are explained and the points to be considered before, during and after the oral history interview are tried to be conveyed. With oral

¹ Bu çalışma, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD'da Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ'ın danışmanlığında Ayşenur ÖZBAŞ tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Bağımsız Araştırmacı (Tekirdağ, Türkiye), aysenurozbas@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5911-4297 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 15.10.2021-kabul tarihi: 20.12.2021; DOI: 10.29000/rumelide.1032421]

³ Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tarih Bölümü (Tekirdağ, Türkiye), sezaioztas@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1742-4200

history studies, historians are now in contact with living memories in order to build the bridge between the past and the present, as well as working at their desk. Oral history studies make an important contribution to studies in social fields. Provision of documents can be done with oral history, and thanks to oral history research, historians will be able to communicate better with the outside world.

Keywords: History, oral history, historiography

Giriş

İnsan, varoluşsal anlamını mitolojik dönemden modern döneme kadar gelişen süreç içerisinde “anlatma” etkinliği içerisinde kurmuştur (Ersoy, 2009, s. 21). Antik Yunan’a bakıldığında eski zırhların detaylarının anlatılışındaki ve terk edilmiş şehirlerin isim listelerindeki kesinliğin, İlyada’nın ilk yazılı versiyonundan önceki altı yüz yıl boyunca sözlü olarak korunmuş olması arkeologlar tarafından doğrulanmaktadır (Thompson, 1999, s. 23). Arkeoloji biliminde bir uzmanlık alanı olmaya yeni başlayan arkeoloji tarihi için de sözlü tarih önemli bir araçtır (Dikkaya, 2006, s. 75).

Tarih biliminin çok büyük bir kısmı Rönesans dönemine kadar sözlü tarihe dayanıyorken, Rönesans döneminden sonra sözlü veriler yazılı verilerle birlikte kullanılmıştır (Demircioğlu, 2010, s. 102). Sözlü verileri kullanmanın, büyük tarihçilerin başarılarından biri sayılmayışı ise yakın döneme dayanmaktadır (Thompson, 1999, s. 19). Sözlü tarihi, diğer araştırma metotlarından ayıran en önemli fark bilgi toplama işidir çünkü sözlü tarihte bilgi toplayan kişinin birincil kaynakları oluşturmada rolü vardır.

Batılı ülkeler sözlü tarih araştırmalarına diğer ülkelerden önce başlamıştır (Ersoy, 2009, s. 33-34). 19. yüzyıldan itibaren gözlem ve görüşme yapma gibi yöntemler kullanarak işçi sınıfının tarihini araştırma konusunda güçlü bir geleneğe sahip olan İngiltere, Avrupa’daki sözlü tarih araştırmalarının itici gücü olmuştur (Danacıoğlu, 2010, s. 137). İngiltere’nin sanayisinin modern sanayi üzerinde bir tekele sahip olduğu 19. yüzyılda, elde ettiği ilerlemeyi daha da ileri götürme konusunda göstermiş olduğu başarısızlığı açıklayabilmek için tek bir sebep bulmak zordur. Sözlü araştırmalar buna benzer konularda da önemli katkılar sağlamaktadır (Counce, 2011, s. 133-134). 19. yüzyılda toplanan bir sözlü tarih belgesi koleksiyonu, İngiltere hükümeti danışmanlarının raporları türü belgelere bir alternatif olarak sunulmuştur (Counce, 2011, s. 127).

Tarih, insanlara nerede durdukları ve nereye gitmeleri gerektiğini görmeleri hususunda yardım eder ve İngiltere’de yakın dönem tarihinin bu kadar popüler ve önemli olmasının nedeni de budur. Bu durum sözlü tarihin, hem siyasi hem toplumsal önemini de göstermektedir (Thompson, 1999, s. 232-233). Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı gibi büyük insan kitlelerinin katılımı ile gelişen olayların devlet kaynaklarına sokulmamış olması resmi tarih eleştirisi getirmiştir (Çaykent, 2015, s. 127). İkinci Dünya Savaşı ile beraber savaş tarihinin Amerika’da yeni bir kaynağı keşfedilmiştir. O kaynak savaşan askerlerin bellekleridir. (Danacıoğlu, 2010, s. 135).

Almanya’da İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudilerin yaşadıkları ile ilgili anlatılanlar kayıt altına alınmıştır. İtalya’da İkinci Dünya Savaşı sırasında Mussolini döneminin yönetimi üzerine sözlü tarih araştırmaları yapılmıştır (Gökdemir, 2018, s. 135). İkinci Dünya Savaşı ile ilgili devletlere dair resmi kaynakların bütün gerçeğliği yansıtmadığı ve savaş suçları gibi olaylar resmi kayıtlarda yer almadığı için

“sıradan” insanların anlattıklarının kayıt altına alınması büyük önem arz etmiştir (Çaykent, 2015, s. 127).

1960’lı yılların barış akımları ve insan hakları hareketleri neticesinde belgelerin yanlılığı tarihçileri sözlü tarihe yöneltmiştir (Çaykent, 2015, s. 130). 1960’lı yıllardan sonra pek çok gelişmiş ülkede kısa bir zaman içerisinde sözlü tarih araştırmacıları ortaya çıkmıştır (Danacıoğlu, 2010, s. 138). 1965 yılında Amerika’da yapılan bir araştırmanın sonucunda farklı eyaletlerde toplam 89 sözlü tarih çalışması yapıldığı ortaya çıkmıştır. Sözlü tarih araştırmaları zaman geçtikçe kurumsallaşmıştır. Sözlü tarihe ilgi duyan kurumlar arasında üniversiteler, işçi sendikaları, etnik grupları temsil eden topluluklar, sağlık kurumları dahil olmuştur (Çaykent, 2015, s. 129).

Sözlü tarihin potansiyeli

Tarih yazımı denilince, çoğu zaman sadece yazılı kaynakların kullanıldığı bir tarih yazımı aklı gelmektedir. Örneğin fotoğraf arşivlerinde çalışan tarihçilerin sayısı oldukça azdır. Fotoğraf ve resimlere yer veren tarih dergileri de oldukça azdır ve yer verildiğinde bu görselleri kullanacak tarihçi parmakla sayılacak kadar az olmaktadır (Burke, 2009, s. 9). Sözlü tarih, yazılı kültürün unutturmuş olduğu fakat toplumsal hafızada yer etmiş olayların tarihe dahil olabilmesi için uğraşan bir araştırma alanı meydana getirmiştir (Çaykent, 2015, s. 127). Bu vesileyle devlet adamı dışındaki insanların tarihi yazılıp aşağıdakilerin sesi duyulmuştur (Danacıoğlu, 2010, s. 138). Devlet adamları dışındaki insan yaşamışlıkları pek çok insanın ilgisini çeker fakat geleneksel tarihte pek kullanılmaz (Caunce, 2011, s. 8).

Resmi devlet kayıtlarının anlatamadığı bakış açıları ve olaylar sözlü tarih sayesinde ortaya çıkar (Erdilek, 2006, s. 79). Kısa bir zaman öncesine kadar Dünyada tarih yazımı, sadece ulusal kimliğin oluşturulmasının izlerini taşımaktadır (Özbek & Telli, 2006, s. 246). Fakat artık sözlü tarihin keşfiyle birlikte sözlü tarihin kullanılmaması mümkün değildir (Thompson, 1999, s. 63). Sözlü tarih ilk planda belgelerin tamamen söz olarak aktarıldığını düşündürebilir. Fakat kişilerin not defterleri, video kayıtları, günlükleri, hatıra defterleri, kıyafetleri, eşyaları, fotoğrafları ve diğer materyaller de sözlü tarih araştırmaları kapsamındadır (Üçüncü, 2013, s. 436).

Toplum tarihini yazanlar için üzerinde çalışılan tarihi, yaptıkları ettikleri şeylerle ilgili yazılı belge bırakma noktasında pek bilinci olmayan insanlar oluşturmuştur (Kyvig & Marty, 2011, s. 72). İnsanlar yazarken normalde olduklarından çok daha kontrollüdürler. Fakat sözlü tarih görüşmelerinde anlatılmak istenenin ötesine geçilmesinin çok daha çeşitli yolları bulunmaktadır. Anlatanın mimikleri, ses tonu, duraksamaları ipucu olur ve başarılı bir tarihçi sorduğu sorularla kişinin anlatmak istediklerinin arkasını görebilir (Danacıoğlu, 2010, s. 139). Bir hayat hikayesinde, bilinç altına itme veya çarpıtarak anlatma olduğunu keşfetmek olumsuz bir durum değildir. Çünkü yalan da bir iletişimdir ve birçok önemli noktaya dair ipuçları verir (Thompson, 1999, s. 128).

Yazılı belgelerle karşılaştırıldığında sözlü verilerin ne kadar değerli olduğu her alanda olduğu gibi sanayi alanı için de geçerlidir çünkü bazı araştırmalar topluluklar arasında girişimcilik kültüründeki karşıtlıklar hakkında önemli bilgiler vermiş ve bazılarının niye battığına açıklık getirmiştir (Thompson, 1999, s. 66). Bir toprak ağasının emrindeki işçilerin nasıl yaşam sürdüklerini ve çalışma şartlarını da sözlü tarih araştırır (Caunce, 2011, s. 8). Göç konusunda da resmi kaynaklar, resmi belgeleri barındırmaktadır. Ancak resmi kayıtlara yansımaya göçün insani boyutunu belgelemek bakımından

sözlü tarih yöntemi büyük bir önem taşımaktadır. Bunun önemi bir an önce fark edilmeli ve göç araştırmalarına sözlü tarih mutlaka dahil edilmelidir (Erdilek, 2006, s. 79).

Bilinmelidir ki, yaşananları içerden anlamamızı sağlayacak yöntem sözlü tarih yöntemidir (Özbek & Telliel, 2006, s. 246). Resmi tarih algılayışının, sadece yazılı belgelere dayanarak tarihsel gerçeğin peşinden koşma düşüncesiyle her zaman istenileni veremeyeceği bilinmelidir (Ersoy, 2009, s. 26). Hapsedilmiş noktalara erişimi sözlü tarih sağlar (Demirci, 2006, s. 124). Belgelerin az veya yanlı olduğu kanaatini uyandırdığı tarihsel olayların olduğu toplumda sözlü verilere başvurulduğunda, farklı açılardan aydınlatıcı ufuklar açılmaktadır (Ersoy, 2009, s. 27). Şunu da belirtmek gerekir ki, iyi bir tarihçi görüşme yaptığı kişinin herkese anlatabileceği şeylerle yetinmez. Bir sözlü tarih araştırmasında, görüşme yapılan kişinin ablası intihar ettiği için bunu ilk görüşmelerde söylemekten utandığı ve herkese kardeşim diye bahsettiği kişilerin aslında intihar eden ablasının çocuklarının olduğunu itiraf etmesi durumuyla karşılaşılmıştır (Thompson, 1999, s. 129).

Sözlü tarihin bir farkı da, doğru olmayan ifadelerin psikolojik bakımdan doğru olmasında ve daha önce yanlı olarak kabul edilmiş olan bu ifadelerin bazı durumlarda gerçeğe örtüşmekte olan ifadelerden daha fazla şey anlatmasında yatmaktadır (Thompson, 1999, s. 123). Görüşme yapılan kişinin yalan söylemesi bile çok şeye ipucu veriyor olmasından dolayı, tarihçi bu ipuçlarını yakalayabilmek için kişinin üstündeki baskıları da araştırmalıdır (Thompson, 1999, s. 128). Sözlü tarih görüşmelerinde neyin, nasıl anlatıldığı bazı noktalara ışık tutma konusunda önem arz etmektedir (Demirci, 2006, s. 125).

Az sayıdaki tarihçi psikanaliz uygulama yetisine sahiptir. Tarihçiler psikanalizden hem kendilerinin hem görüşme yaptıkları kişilerin işine yarayacak çok şey öğrenebilirler. Psikanalizin sonuçları üzerinde düşünmek, sözlü belleğin kanıt olarak kabul edilmesi hususundaki gelişmelere ivme kazandırmıştır (Thompson, 1999, s. 132-133). Sözlü tarih, kişilerin yalan veya yanlı beyanlarını değerlendirmeye tabi tutarak bu ifadelerden psikoloji biliminin yardımıyla toplumsal hafıza tartışmalarına çok önemli katkılar sağlamaktadır (Bilim ve Sanat Vakfı, 2006, s. 9). İngiltere’de 1970’li yıllardan bu yana yapılan en önemli sözlü tarih çalışması “hatırlama terapisi” olmuştur. Bu çalışmalar Essex’te eğitim almış olan Joanna Bornat’ın öncülüğünde gerçekleştirilmiştir (Thompson, 2006, s. 25).

Sözlü tarihte olayın üstünden çok uzun süre geçtikten sonra yapılan görüşme eleştirilerine cevap şudur ki, insan belleği piramidal bir yapıdır ve zaman içinde tepeden aşınmaya başlar. Yani insan belleğinin deformasyonunun en az olduğu bölümler en atlarda (en geçmişinde) saklıdır (Danacıoğlu, 2010, s. 140). Görüşme yapılan kişilerin yaşadıkları olaylarda neleri unuttuklarını ve neden bu kısımların özellikle unutulmuş olduğunu da sorgulayan araştırmalar yapılmaktadır (Özgen, 2006, s. 177). İnsan algısından elde edilen tarihsel kaynaklar öznel fakat sadece sözlü veriler özneliğe meydan okunmasını ve belleğin katmanlarına inilmesini sağlar (Thompson, 1999, s. 132). Sözlü tarih, nesiller arası bilgi aktarımlarına olanak vermektedir (Demirci, 2006, s. 124).

Ercilasun’a göre, “Bugüne kadar Osmanlı Devleti gibi devlet tarihleri çok yazılmıştır. Bunlar hanedan tarihleridir. Tarihsel gerçeğin peşinden koşarken sadece resmi tarih perspektifinden hareket etmek hiç doğru değildir. Farklı yönlerden yaklaşıp araştırmalar zenginleştirilmelidir” (Ersoy, 2009, s. 26). Önceki nesillerden insanların kendi tarihlerine ilişkin anlatılanlar, roman hayatlara malzeme oluşturmanın daha ötesinde yaşama ait deneyim birikimleri olarak nesillere dersler ve stratejiler sunma imkânını barındırmaktadır (Demirci, 2006, s. 125). Resmi tarih anlayışı, önem arz eden olayları sadece belgelerden yola çıkarak aktarmaya çalışırsa, birçok ayrıntı tarih eserlerine giremez (Üçüncü, 2013, s. 451).

Ülkemizde belgenin hammaddesi olarak ne yazık ki sadece kağıt ve türleri akıllara gelmektedir (Danacıoğlu, 2010, s. 148). Almanya’da 1980’li yıllarda analitik kuralları öngören sosyal bilimden taraf olanlar ile tarihin gerçek konusunu oluşturduğuna inandıkları yaşanmış tecrübeler açısından bu kuralların kötü olacağını düşünen tarih savunucuları arasında büyük bir tartışma olmuştur (Iggers, 2016, s. 122). 1980’li yıllar sözlü tarih çalışmalarının kendisini sorguladığı ve yayıldığı yıllar olmuştur (Balay & Ocak, 2006, s. 265). Sözlü tarihin geleceği konusunda ise, üniversitelerdeki tarihçilerle rekabet etmek isteyen pek fazla tarihçi olmadığı gibi, sözlü tarih için veri araştıranlar bu yolda fazla gitmek istemeyeceklerdir ve yalnızca aralarından bazı tarihçiler sözlü tarihi kullanmak isteyeceklerdir (Counce, 2011, s. 117).

Sözlü tarihin ortaya çıkardıkları

Sözlü tarihin tam olarak ne olduğunun bilincinde olan kişiler bu konuyla ya çok ilgilidirler ya da bu işin içindedirler (Counce, 2011, s. 249). Sözlü tarih sayesinde, sınırlı sayıdaki yazılı belgenin oluşturduğu boşluk doldurulmaya çalışılmakta ve arşiv-belge merkezli tarihçilik sorgulanmaktadır (Gökdemir, 2018, s. 133). Diğer yandan sayısal verilerle temsil edilen göç, sığınma gibi önemli konular sözlü tarih görüşmeleri ile sadece sayısal veri olmaktan çıkar ve insanlı bir zemine taşınır (Danacıoğlu, 2010, s. 141). Sayılabilen ve ölçülebilen şeylerle çalışıldığında istatistiğe değer biçilemeyeceği doğrudur. İstatistiğe dayanan tarihçilerin, alanı ele geçirme konusundaki başarısızlıkları, tarihin insanları anlatması ve çok yönlü olduğuyla ilişkilidir (Counce, 2011, s. 141). Fakat sözlü tarih araştırmalarında her tanık elbette kullanışlı değildir ve tarihçi her tanığı değerlendirmeye almaz (Counce, 2011, s. 25).

Bir insana ya da topluma ait olan üretimler sadece yazılı form olarak üretilip aktarılamaz. Yazı bu dışı vurum vasıtalarından yalnızca bir tanesidir (Ersoy, 2009, s. 22). Sözlü tarihin, tarihi tarih yapanlara geri verme gibi bir amacı da vardır (Yıkılmış, 2016, s. 36). Karanlıkta kalmış yaşanmışlıklar gün yüzüne çıkartılmak isteniyorsa, yaşlılara mutlaka dönülmek zorundadır. Onların deneyimlerinden faydalanılması gerekmektedir (Counce, 2011, s. 250). Bu arada sözlü tarih araştırmalarında karşılaşılan bazı yaşanmışlıklar önemli olduğu kadar korkutucudur ve dinleyenin özel becerilere sahip olması gerekmektedir (Thompson, 1999, s. 140).

Sözlü tarih, bireyden yola çıkıp konuyu teorik tartışmalara bağlamasıyla ve aradaki ilişkiyi canlı tutmasıyla sosyal bilimlere çok önemli katkı sağlama potansiyeline sahip bulunmaktadır (Özbek & Telliel, 2006, s. 249). Sözlü tarih araştırması yapan tarihçi, tarihi olayın belgelere yansımamayan sosyal bağlamını ortaya çıkararak tarihi belgeler arasına sıkışan insan unsurunu ve onun toplumsal boyutunu ortaya koyar (Ersoy, 2009, s. 33). Tarih, sadece olayları ele almaz. Bunların nasıl deneyimler olduğuyla ve insanın belleğinde nasıl hatırlandıklarıyla da tarih ilgilenmelidir (Thompson, 1999, s. 123).

Epistemolojik olarak gözlem, bilgi edinme yöntemi olarak belgeden daha önceliklidir. (Ersoy, 2009, s. 22). Eric Hobsbawm adındaki tarihçi, Casa Viejas adlı köydeki Güney İspanya anarşist ayaklanmasını, açığa bir tepki olarak değerlendirmiştir. Fakat Jerome Mintz, köylülerin ifadeleri sayesinde bu ayaklanmanın 1933 yılında şehirlerdeki grevler esnasında Barcelonalı militanların çağrılarını üzerine ortaya çıkan vicdani ve tasarlanmamış bir isyan olduğunu ortaya çıkarmıştır. (Thompson, 1999, s. 130). Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere sözlü tarih, tarihi yeniden inşa ederek otoritenin oluşturmuş olduğu tarihi sorgular. Kahramanlar ve savaşlar, kahraman olmayanların ve savaşta kaybedenlerin gözüyle de yazılır (Yıkılmış, 2016, s. 36).

Çevremizde, bize yaşadığı kayda değer olayları, yaşanmışlıkları ve deneyimleri anlatmak isteyen birileri mutlaka vardır (Aliefendioğlu, 2008). Sözlü tarih araştırmaları yapan tarihçiler, yazıtlar veya kâğıt yığınlarının aksine sadece hayatta olmalarından ötürü tarihçilerle çalışabilecek yaşayan kaynaklarla uğraşmaktadır (Thompson, 1999, s. 131). Sözlü tarih araştırmaları ile akademisyenler artık masasından kalkmakta ve dışarıdaki dünya ile iletişime geçmektedir (Thompson, 1999, s. 232). Sözlü tarih araştırmaları, sosyal alanlarda bilimsel çalışmalar için önemli katkıda bulunmaktadır. İnsanların aktardıkları, ait oldukları toplumda yaşayan daha genç kişilerin kimlik duygularının gelişmesi ve kökenleri hakkında bilgi sahibi olmaları açısından da önem arz etmektedir (Gökdemir, 2018, s. 132). Geleneksel tarihe konu olamamış kişilerin tecrübeleri bize umulmayan şeyler katar. Bu yüzdendir ki, öldüklerinde sessizlik olacak kişilerin seslerine kulak verilmelidir (Aliefendioğlu, 2008).

Bir yerleşim yerinin değişiminin fiziksel izleri, esasen içinde barındırmış olduğu insanların yaşanmışlıkları ve deneyimleriyle beraber bir bütün olarak ele alındığı zaman değişimin bilgilerini bize tam anlamıyla sunabilir (İlyasoğlu & Soytemel, 2006, s. 103). Bir yerleşim yerinin mekânlarına, içinde süren hayatlara, komşuluk ilişkilerine, eğlence alışkanlıklarına, kültürlerine ve bunların değişimlerine sözlü tarih ile bakmak mümkün olabilir (Danacıoğlu, 2010, s. 141). İnsan yaşanmışlıklarına yer veren araştırmalar arttıkça, İstanbul'un zengin kültürel mozaiğini nostaljiye indirgeyen söylemler yerine, mahallelerin ve insan yaşamlarının daha gerçek bir platformda araştırılmasının imkânları artacaktır (İlyasoğlu & Soytemel, 2006, s. 115). Sözlü tarih araştırması ile gençliğini bir sokakta geçirmiş birinin yaşamı, bir bakkalın veya bekçinin anlatmış oldukları şeyler bu sokağın geçmiş izlerini ortaya çıkaracaktır (Danacıoğlu, 2010, s. 141).

Thompson'a göre, "sözlü tarihin tarihe meydan okuyuşu, sözlü tarihin toplumsal amacı ile ilişkisinden kaynaklıdır". (Yıkılmış, 2016, s. 29). Sözlü tarihin sadece akademik boyutu yoktur, öğrenim yöntemi boyutu da vardır. Şöyle ki, okullarda öğrencilere yaptırılan sözlü tarih çalışmaları sayesinde öğrenci aile tarihini, kültürünü ve etrafındaki tarihi ve kültürü keşfedip kayıt altına alacaktır. Bunun önemi özellikle gelecekte daha da büyük olacaktır (Aktın & Tekir, 2018, s. 297). Fakat sözlü tarih pahalı bir araştırma yöntemidir. Görüşmelerin belgesel formatında kaydı çok fazla emek ister. Özellikle belgesel formatında kayıt, iyi bir ses ve görüntü kalitesiyle kaydı gerektirmektedir (Danacıoğlu, 2010, s. 147). Ne kadar çok tarihçi sözlü tarih araştırması yaparsa, bu durum insanlık için o kadar iyi sonuçlar doğuracaktır (Counce, 2011, s. 30).

Sözlü tarihin tarihe kazandırdıkları

Sözlü tarih araştırmalarında, sözlü tarih çalışmalarına katılan katılımcılardan bazıları sözlü tarihin, yitip gidecek olan olayları gün yüzüne çıkarıp belgeleyerek sosyal adalete yardımcı olduğunu belirtmiştir. Bazı katılımcılar da sözlü tarihin, milliyetçi tarihe alternatif olduğunu öne sürmüşlerdir. Katılımcılardan bir başka grup ise, sözlü tarihin siyasal ikilemleri ortaya çıkarmanın bir yolu olduğunu ifade etmişlerdir (The Hollings Center, 2018, s. 2). Bahaeddin Yediöldüz, tarih araştırmalarında sözlü kaynak türlerinin ve yazılı kaynak türlerinin her ikisinin de mutlaka beraber kullanılması gerektiğini vurgulamış ve bunu uygulayarak ilgi çekici sonuçlara ulaşmıştır (Üçüncü, 2013, s. 445). Sözlü tarih araştırmaları, tarih bilim dalının sadece belge üzerinden tarih yazılması anlayışını kıran, buna sesi duyulmayan insanların yaşadıklarının ve görüntülerinin kaydedilmesiyle başka bir boyut kazanan bir disiplindir (Balay & Ocak, 2006, s. 266).

Sözlü tarih araştırmalarından oluşturulacak olan arşiv müzelerde, filmlerde, belgesellerde, tiyatrolarda, resmi günlerde kullanılabilir çok değerli arşivlerdir (Danacıoğlu, 2010, s. 148). Egemen tarih

anlayışının kadın yaşanmışlıklarını hala dışladığı günümüzde, sözlü tarih araştırmaları sonucu yazılı olmayan kaynakların da önem kazanması, tarihi kadın gözüyle yazmayı olanaklı hale getirmiştir. Bu alanda yapılan her araştırma önem taşımaktadır ve yeni bir tarih oluşturulması için veri tabanı sağladığı unutulmamalıdır (Bayer, 2006, s. 285).

Sözlü tarih araştırması yapan tarihçi, görüşmedeki anlatımlarla diğer kaynaklar arasında bağlantı kurmalıdır (Counce, 2011, s. 116). Görüşme yapılırken yakın geçmiş tarihiyle yüz yüze konuşulduğu unutulmamalıdır (Kümbetoğlu, 2006, s. 207). Yaşam öyküsü araştırılacak olan sözlü tarih araştırmalarında, bayramlar, doğum günleri, cenazeler, düğünler, evleri dolaşan bohçacılar, misafirler, dini günlerde nelerin yapıp yapılmadığı, batıl inançlar, yıkanma, ısınma, giysiler, okulda gıda yardımları, karşı cinsle ilişkiler gibi konularla ilgili de sorular sorulması unutulmamalıdır (Danacıoğlu, 2010, s. 167).

Göç konusuyla ilgili yazılan bir eserde de, o göç olayından insanların yaşadıkları topraklardan gitmeleri olarak bahsedilirse yazılacak tarih eksik olur (Danacıoğlu, 2010, s. 166). Bugüne kadar tarihin konusu olamamışların, soykırıma uğramışların, soykırımla suçlananların, (Iggers, 2016, s. 134) hatta heteroseksüel olmayanların ve engellilerin seslerine kulak vermek sözlü tarihle mümkün olabilir (Aliefendioğlu, 2008). Sözlü tarih bazen öyle şeyler ortaya çıkarmıştır ki, bu araştırmalar tarihe ilgiyi arttırdı insanların yanı başlarında olup biten olaylara ilgisini çekmiştir (Üçüncü, 2013, 441).

Sözlü tarih araştırmalarında görüşme yapılan kişilerin bazılarındaki değişimler dikkat çekmiştir. Kendini toplum içine asıl kimliğiyle çıkabilecek kadar güçlü hissettiğini ifade eden bir eşcinsel, bu hareketin kaçınılmaz olarak evliliğini bitireceğini hissetmiş ve bu yüzden hayat hikâyesinin yayınlanmasını istemiştir (Thompson, 1999, s. 141). Sözlü tarih araştırmaları iktisat tarihine de başka bir biçimde katkıda bulunmuştur: girişimcilerin incelenmesi. Bu bilgiler olmadan bir ekonomideki gerilemede ya da ilerlemede girişimcilerin rolünün ne olduğu bilinemez (Thompson, 1999, s. 67).

İngiltere’de 1960’lı yıllarda dünyayı saran devrimci hareketlerin oluşturduğu hava, tarih ve sosyoloji bilimlerine olan ilginin artmasına neden olmuştur. O döneme dair resmi kaynakların verdiği bilgilerin, gerçekleşen sosyal patlamayı yeteri kadar yansıtamaması ve taraflı olarak yansıtması gibi durumlar kişilerin aktarımlarının önemini ortaya koymuştur (Gökdemir, 2018, s. 135). Eski Sovyetler Birliği’ne bakıldığında da, sözlü tarihin yakın tarihin inşası için kullanıldığı görülmüştür (Iggers, 2016, s. 134). Amerika ve İngiltere’de gitgide önemsenmeye başlanan sözlü tarih araştırmaları bu ülkelerin tarihçileri tarafından akademik disipline sokulmuştur (Üçüncü, 2013, 441).

Sosyal bilimlerin neredeyse tüm bilim dallarından yararlanan sözlü tarih, gelişmiş ülkelerde teknolojinin kolay elde edilmesi, sahada çalışmış olmanın vermekte olduğu haz gibi birçok nedenle büyük aşamalar katetmeye devam etmektedir (Üçüncü, 2013, 441). Örneğin, İspanya iç savaşında yaşananlarla ilgili sözlü tarih projesinde kişideki travmanın esasını oluşturan bölgeye girerken tarihçinin, görüşülen kişiye eşlik etmesi için kullanılan yöntemin oluşturulmasında psiko-analitik teoriden yararlanılmıştır (Fischer, Costache & Makriyianni, 2011, s. 9). Sözlü tarih araştırması yapan tarihçi, araştırma yaparken çapraz sorgu yapmalı ve anlatılanların doğruluğunu ya da yanlışlığını bu şekilde tespit etmelidir (Çaykent, 2015, s. 130). Sözlü tarih insanın kendi tarihini, köklerini bilmesi ve dünyaya başkaları tarafından kendisine dayatıldığı şekilde değil, halkın açısından bakabilmesi anlamına da gelmektedir (Bayer, 2006, s. 283).

Sözlü tarih araştırması yapan tarihçi psikoloji, sosyoloji gibi diğer disiplinlerle işbirliği içerisinde olmak zorundadır ve sözlü tarih araştırmaları disiplinler arası bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (Bayer, 2006, s. 282). Bu da sözlü tarihi diğer disiplinlere yaklaştırmakta ve disiplinler arası bir yöntem haline getirmektedir (Yıkılmış, 2016, s. 32). Sözlü tarih araştırması yapan tarihçiye yardımcı olan diğer bir disiplinin edebiyat olduğu fikrini ortaya atan araştırmacılar mevcuttur. Edebi ürünler, geçmişte neler yaşandığına dair tarihçilere bilgi veren veriler sayesinde kültürel gelişimin nasıl nakledilerek anlatıldığını ve böylece bazı önemli verileri bize sağlamaktadır (Ersoy, 2009, s. 24). Sözlü tarih araştırmalarında teknolojinin ilerlemesinden de faydalanmak gerekir. Tarihçi nesnelere fotoğraflarını, videolarını çekmeye çalışmalıdır (The Hollings Center, 2018, s. 2). Pek çok ülkede sözlü tarih araştırmaları müzelerde arşivlenmektedir. Ülkemizde de sözlü tarih araştırmalarını içeren bir arşiv sisteminin oluşturulmasına ihtiyaç vardır (Balay & Ocak, 2006, s. 269).

Görüşme süreci ve görüşmede dikkat edilmesi gerekenler

Sözlü tarih araştırmalarında üç temel aşama bulunmaktadır. Bu aşamalar ilk olarak tasarım, ikinci olarak görüşme, üçüncü olarak arşivlemedir (Balay & Ocak, 2006, s. 263). İlk adım, okuyup konuyu araştırarak ve başka yollarla o konu hakkındaki bilgilerin edinilmesidir (Thompson, 1999, s. 173). Araştırılan konu yazılı kaynakların hiç olmadığı bir alan olabilir. Bu durumda ilk yapılacak olan, ön görüşmeler içerisinde bilgi edinilmesidir. Tarihçinin, görüşme yapılacak olan kişiyle ilgili de bilgi sahibi olması gerekmektedir (Danacıoğlu, 2010, s. 143). Ayrıca bilinmelidir ki, görüşme yapılacak olan kişilerin cahil oluşu dezavantaj değildir. Örneğin, bir gemi inşasında çalışanlarla yapılan sözlü tarih araştırmasında işçilerin cevapları, asıl durumu gün yüzüne çıkarmıştır (Thompson, 1999, s. 174).

Yapılacak çalışmaya uygun ekipmanlar temin edilmelidir. Ekipmanlar, gerçekleştirilecek çalışma ile ne yapmak istendiğine göre değişiklik gösterir. Belgesel hazırlanacaksa kamera kaydına, bir sunum hazırlanacaksa fotoğraflara, müzik kaydı yapılacaksa yüksek duyarlılıklı ses kayıt cihazlarına ihtiyaç olunabilir (Üçüncü, 2013, s. 448). Görüşmeler teke tek yapılır ama kişilerle tek görüştükten sonra toplu görüşmeler de faydalı olur. Bu şekilde unutulmuş bazı şeyler hatırlanabilir veya çelişkili ifadeler aydınlanabilir. Görüşmenin bir nevi sağlaması da bu şekilde yapılır (Danacıoğlu, 2010, s. 143).

Görüşmede konuşma sadece sestense ibaret bir şey değildir. Yüzdeki ifadeyi, sesin titremesini, şiveleri, lehçeleri, sessizlikleri kapsar (Balay & Ocak, 2006, s. 267). Sözlü tarih araştırmaları ile tarihsel araştırmaya birçok tarihçinin karşılaşmadığı bir unsur eklenmiştir, oturma düzenleme ve yürütme tarihçiye aittir. Ayrıca insanlarla kişisel ilişkiler kurmak zorundadır (Counce, 2011, s. 27). Video kullanarak kayıt yapılmasında temel amaç, bir mesele üzerine görsel-işitsel bir arşiv oluşturmaktır (Balay & Ocak, 2006, s. 268).

Görüşmede teorik argümanlar kullanmaktan kaçınılmalı ve görüşülen kişinin anlayacağı düzeyde sorular sorulmalıdır (Danacıoğlu, 2010, s. 144). Görüşmede görüşme yapılan kişiye karşı içten davranılmalı ve kişi tarihçinin karşısında kendisini ezilmiş hissetmemelidir (Üçüncü, 2013, s. 450). Görüşme talebine insanların sıcak bakmamaları ile ilgili olarak genelde şu sebeplerle karşılaşmıştır: utanmaları, kendi yaşanmışlıklarını önemsememeleri, eğitim seviyelerini yetersiz bulmaları ve bu araştırmalarla daha önce karşılaşmadıkları için önemini bilmemeleri (Karahan, 2006, s. 361).

Görüşme anında her saniye ve her cümle önem taşımaktadır çünkü neyin neyi doğuracağı bilinmez (Özbek & Tellie, 2006, s. 249-250). Görüşme anında derinlemesine analiz için sorular çeşitlendirilerek ve değişik şekillerde farklı açılardan sorularak yaklaşılmalıdır (Çaykent, 2015, s. 134). Arşivlemenin en

önemli avantajı, belgeyi kamuya taşınması ve bütün araştırmacılar, tarihçiler, sosyologlar, psikologlar, etnograflar gibi bütün meslek alanlarına yeni açılımlar kazandırmasıdır (Balay & Ocak, 2006, s. 268).

Yurt dışında yapılan sözlü tarih araştırmaları

8. yüzyılda Bede tarafından yazılan “*History of the English Church and People (İngiliz Kilisesinin ve Halkının Tarihi)*” adındaki eserde, Bede araştırmasını başka rahiplerin ona göndermiş olduğu sözlü geleneklere dayandırmak zorundaydı fakat Canterbury’deki kayıtlardan da faydalanabiliyordu. Hatta Roma’yı ziyaret eden Londra’lı bir rahip vesilesiyle papalık arşivlerindeki bazı mektupların kopyalarını ele geçirdi. Diğer taraftan kendi bölgesi olan Northumbria’da “*Hiçbir yazarın yazdıklarına bağlı değilim, kendi bildiklerimin yanı sıra gerçekleri bilen ya da hatırlayan sayısız güvenilir tanığa güveniyorum.*” diyecek kadar kanıtlarından emindi (Thompson, 1999, s. 24).

16. yüzyılda Amerika’yı işgal etmek için giden İspanyolların yerli halkla yaptıkları İnka ve Aztek uygarlıkları hakkında bilgi veren görüşmeler sözlü tarihin önemli araştırmalarındandır (Yıkımsı, 2016, s. 30). Clerandon, 17. yüzyıldaki İngiltere’yi anlatmış olduğu “*History of Rebellion and Civil Wars England*” adlı eserinde, kendi tanıklığına, “*Voltaire Charls’ın Tarihi*” adındaki kitabında sözlü kaynakların bilgileri teyit etmesiyle iftihar etmiştir (Üçüncü, 2013, s. 439-440).

18.yüzyıldaki önemli sözlü tarih eserlerinden biri, 1781 yılında John Millar tarafından yazılan, tarihsel ve karşılaştırmalı bir eşitsizlik teorisini ortaya atan “*Origin of the Distinctions of Ranks*”tır. Böylece cinsiyet eşitsizliğinin ilk tarihsel açıklamalarından biri ortaya çıkmıştır (Thompson, 1999, s. 31-32). 19. yüzyılda ünlü bir Fransız tarihçi olan Sorbonne Ecole Normalede Jules Michelet, 1847-1853 yılları arasında “*Historie de la Revulation Française (Fransız Devrim Tarihi)*” adındaki eserini yazarken, yazılı belgelerin pek çok kaynaktan yalnızca biri olması gerektiğini düşünmüş ve eserinde sözlü tanıklara geniş yerler vermiştir (Üçüncü, 2013, s. 439).

Edward Thompson’un “*The Making of the English Working Class*” adındaki eseri, 18. ve 19. yüzyıllarda sanayileşmenin İngiltere’deki insanları nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaç edinmiştir (Caunce, 2011, s. 126-127). Bir başka değerli araştırma Jill Liddington ve Elizabeth Roberts adındaki iki kadın araştırmacıya aittir. Bu araştırmada kadınların istihdam biçimleri, verilen ücretler ve daha kapsamlı açıklamalar içeren araştırmalar üretmeye yardımcı olacak her şey gözden geçirilmiştir. Bu iki araştırmacı kadın, “*A Woman’s Place: An Oral History of Working Class Women 1890-1940 (Kadının Yeri: İşçi Sınıfı Kadınlarının Sözlü Tarihi 1890 – 1940)*” adlı eseri yazmışlardır (Caunce, 2011, s. 140).

Sözlü anlatımla akademik tarihi birleştirme yönündeki iddialı araştırmalardan biri, Paul Thomson ve Thea Vigne’nin “*1918 Öncesinde Aile Yaşamı ve Çalışma Deneyimi*” konusundaki çalışmaları olmuştur. Bu çalışmanın en kolay ulaşılabilecek ürünü, “*The Edwardians: The Remaking of British Society (Edward Dönemi İnsanları: Britanya Toplumunun Yeniden Oluşumu)*” adındaki eserdir.

Yurt dışında, “*The Edwardians*” adındaki eser, sözlü veriler üzerine oturtulmuş bir sosyal tarih kitabıdır. Bu eser, sözlü tarihin tanınmasına büyük fayda sağlamıştır. Bunun sonucunda Essex Üniversitesi sözlü tarihin bir merkezi haline gelmiştir (Caunce, 2011, s. 118). Bir başka sözlü tarih araştırmacısı olan Jules Michelet, Fransız devrimini eserine yansıtarken yazılı belgelerin varlığına karşın, insan toplulukları arasındaki anlatılanlara yer vermiş ve kadınların, çiftçilerin, köylülerin ve işçilerin anlattıklarına eserinde yer vermiştir (Danacıoğlu, 2010, s. 136).

Uzun vadeli toplumsal değişim, yaşlı kişilerle görüşmeler yapılması bakımından sözlü tarihle daha açık bir şekilde örtüşür ancak bu kişilere hayat hikayeleri anlatıldığı kadar otobiyografileri yazmaya da teşvik edilmelidir. W.I. Thomas ve F. Znaniecki'nin, göçü konu alan öncü çalışmaları "*The Polish Peasant in Europe and America'nın (1918-20)*" bir cildinin tamamını, "*Life Record of an Immigrant*" başlığı altında Polonya'daki toplumsal çözülme ve göçün kökenleriyle Chicago'daki Polonyalı topluluk arasında bağ kuran bir otobiyografiye ayrılmıştır.

1930'lu yıllarda Dünyadaki ekonomik krizin aşılabilmesi amacıyla Amerika'da başlatılmış olan Amerika'nın ezilen kesimlerinin tarihlerini yazma çalışmaları, sözlü tarih araştırmaları için önemli adımlardan biri olmuştur (Üçüncü, 2013, s. 440). Ruth Landes'in kadınların hayat hikayelerini bir araya getiren araştırmaların çok az rastlanan örneklerinden birini oluşturan ve Kanadalı göçmen ile avcı Kızıldereli topluluklarının başarılı bir aktarımını yakalamış olduğu "*The Ojibwa Woman (1938)*" başlıklı araştırması önem taşımaktadır (Thompson, 1999, s. 50-51).

Joseph Gould 1942 yılında İkinci Dünya Savaşı sırasında askerlerle görüşmeler yaparak savaşın bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmıştır (Aktın & Tekir, 2018, s. 296). Joseph Gould, tarihin, sadece savaşlardan oluşmadığını ve bunların yüzeysel tarih olduğuna özellikle vurgu yapmıştır (Danacıoğlu, 2010, s. 135-136). 1944 yılına gelindiğinde ise, Güney Afrika'da yapılan bir çalışma ile ilk kez siyahilerin tarihi araştırılmıştır (Gökdemir, 2018, s. 135).

1948 yılında Allan Nevins, "*Grover Cleveland*" adlı sözlü tarih çalışmasını yayınlamıştır. Bu çalışma, görüşmelerin yakın tarihi yazmakta ne derece önemli birer veri olduğunu göstermiştir (Çaykent, 2015, s. 128). Akademik manada ilk sözlü tarih bölümü 1948 yılında Amerika'da Columbia Üniversitesi'nde kurulmuştur (Gökdemir, 2018, s. 134). George Ewart Evans'ın 1950'li yıllarda yapmış olduğu bazı çalışmalar birçok yönden önemlidir. Örneğin "*Ask the Fellow Who Cut the Hay*" gibi araştırmalarında olduğu gibi, çiftçilerin katkılarının önemi vurgulanırken diğer taraftan da bu tip kayıtlar sayesinde, içeriğin ötesinde bu insanların dil olarak kendilerini ifade etme şekilleri meydana çıkmıştır (Çaykent, 2015, s. 130).

1958 yılında ilk "*Kültür Devrimi*" dalgasıyla, işçilerin, köylülerin, çiftçilerin tarihi kayıt altına alınmaya ve işçi sınıfının mücadelesi araştırılmaya başlanmıştır fakat her iki kampanya da "*Kültür Devrimi*" yıllarında kaybolup gitmiştir. Daha sonra araştırmaların tekrar ele alınması görevini William Hinton adında bir Amerikalı yapmıştır ve ortaya "*Shenfan: The Continuing Revolution in a Chinese Village*" başlıklı bir sözlü tarih eseri ortaya çıkarmıştır (Thompson, 1999, s. 53). 1970'li yılların en büyük Amerikan projesi "*Marine Corps Oral History Programme (Deniz Kuvvetleri Sözlü Tarih Projesi)*" dir (Counce, 2011, s. 11).

Mevsimlik işçiliğin hâkim olduğu bir sanayii konu edinen "*Living the Fishing (1983)*" başlıklı araştırma, görüşmelerin, her bir topluluğun girişiminin iktisat tarihinin özetini çıkarmanın en kolay yolunun olduğunu meydana çıkarmıştır (Thompson, 1999, s. 66). Agatha Christie, "*Elephant Can Remember*" adındaki eserinde, insanların yaşamışlıklarındaki gerçekleri bilmenin neyi ortaya çıkaracağını önceden kestiremeyeceğini ve bu yüzden bunların çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca bizden önce yaşamış olan insanların, bizim öğrenerek kazandığımız şeyleri kolayca bilebildiklerini ve bu deneyimlerin çok değerli olduklarını ifade etmiştir (Dikkaya, 2006, s. 71).

Allan Nevins'in Henry Ford şirketi ve otomotiv sanayii üzerine yazdığı endüstriyel biyografi, sözlü verilerin, bir yenilikçinin çalışma metotlarını mevcut belgelerden nasıl daha iyi bir şekilde ortaya

koyduğunu göstermiştir (Thompson, 1999, s. 66). Christopher Browning'ın "*Sıradan İnsanlar 101. Yedek Polis Taburu ve Polonya'da Nihai Çözüm*" adındaki çalışması, Polonya'daki Yahudi sivillerin infazlarına karışmış olan 210 tabur üyesinin sorgulanmalarına dayanmaktadır. Bu çalışma, soykırım faillerinin tarihine yeni bir bakış açısı daha eklemiştir. O zamana kadar soykırımın bürokratlar tarafından masa başından yürütüldüğü düşünülmüştür. Bu çalışma kişisel olarak birçok infazı yerine getiren daha alt tabakalardaki insanların rollerini incelemiştir (Iggers, 2016, s. 136).

Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan Kennedy ile ilgili araştırmalar için kurulan büyük arşivin bir parçasını, "*Kennedy Sözlü Tarih Projesi*" oluşturmaktadır. İngiltere'de "*Imperial War Museum*" sözlü araştırmalara katkıda bulunan bir güç olmuştur (Counce, 2011, s. 11). İngiltere gibi ülkelerde 1970 ve 1980'li yıllardaki ulusal eğitim programlarının, kültürel mirası belirleme ve koruma araştırmaları, sözlü tarih çalışmalarını yaygınlaştırmıştır (Üçüncü, 2013, s. 441). İngiltere'de sözlü tarih araştırmaları yapan tarihçilere konferanslar düzenleyen ve "*Oral History*" adındaki dergiyi yayımlayan "*The Oral History Society*" bulunmaktadır (Counce, 2011, s. 11-12). Sovyetler Birliği'nde, Perestrojka'dan itibaren sözlü tarih araştırmaları yapan tarihçiler Stalin döneminden yaşıyor olanlarla görüşmeler yapmıştır (Iggers, 2016, s. 135).

Ülkemizde yapılan sözlü tarih araştırmaları

Osmanlı Devleti döneminde özellikle "*Naima Tarihi*" nde Naima'nın Maanzade Hüseyin ile görüşmeleri eserde önemli bir yer almıştır (Gökdemir, 2018, s. 133). 20. yüzyılda yazılmış olan Ziyad Ebuzyia'nın "*Yeni Osmanlı Tarihi*" adındaki eseri yazarın tanıklıklarına ve yazarın arkadaşlarından edindiği bilgilere dayalı olarak kaleme alınmış bir eserdir (Üçüncü, 2013, s. 444).

Fuat Köprülü'nün 1923 yılında yayımlanan, "*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*" adındaki eseri, sözlü verilerin bir tarih araştırmasında ne derece iyi kullanılabilirliğine güzel bir örnek oluşturmuştur. Fuat Köprülü'nün, "*Anadolu Selçuklu Tarihi'nin Yerli Kaynakları*" adındaki çalışması da sözlü tarih için başvuru kaynaklarından bir tanesidir. Ayrıca yine Fuat Köprülü'nün "*Kul Mustafa ve Genç Osman Hikayesi 1930*" adındaki eseri sözlü gelenekteki anlatımların nasıl ele alınacağına yönelik başarılı bir eserdir (Üçüncü, 2013, s. 442).

1970 ve 1980'li yıllarda bazı Ermeniler tarafından yapılan katliamlara tanık olmuş kişilerden elde edilen bilgilere dayalı bazı araştırmalar bulunmaktadır. Gürsoy Solmaz'ın "*Tanıkların Diliyle Ermeni Vahşeti*" adındaki eseri, 1983-1984 yıllarında Doğu bölgelerimizde Ermeni katliamlarına maruz kalan ve hayatta olan 125 insanın verdiği bilgilere dayanmaktadır (Üçüncü, 2013, s. 444).

Tarih Vakfı, batıda yazılmış olan kitapları Türkçe'ye çevirmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren tarih metodolojisi hakkında yazılmış birkaç kitabın sadece bazı bölümlerinde sözlü tarihçilikten bahsedilmekteydi. Fakat tamamen sözlü tarihi anlatan ilk yayın olan Thompson'un "*The Voice of The Past Oral History*" adlı çalışması, 1998 yılında Tarih Vakfı tarafından "*Geçmişin Sesi*" adıyla yayımlanmıştır.

Tarih Vakfı'nın yayınlamış olduğu ve Türk tarihçiliği bakımından sözlü tarihle ilgili yayınlanmış olan geniş kapsamlı diyebileceğimiz bir eser, Esra Danacıoğlu'nun "*Geçmişin İzleri Yanbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*" adındaki kitabıdır (Gökdemir, 2018, s. 137). Türkiye'de yine Tarih Vakfı Sözlü Tarih Arşivi'nin ürettiği bazı projeler bulunmaktadır (Danacıoğlu, 2010, s. 149). Bunların yanında, İş bankası tarihi, Tekel tarihi, Osmanlı Bankası tarihleri araştırılmıştır (Gökdemir, 2018, s. 136). Boğaziçi ve

Sabancı Üniversitelerinde sözlü tarih dersleri müfredatlarda yer almaktadır (Üçüncü, 2013, s. 446). Ülkemizde yapılan sözlü tarih projelerinden biri “*Türkiye’de Kadın Parleenterler*” dir. Projenin sorusu kadınların ülkemizde siyasette temsil edilmelerindeki azlığın nedenleridir (Çakır, 2006, s. 59).

Tarih Vakfı’nın “*Tarihe 1000 Canlı Tanık Sözlü Tarih Projesi*” ile Türkiye’nin kültür ve tarih mirasının bugüne kadar gün yüzüne çıkmamış konularının aydınlanması ve böylece Türkiye kültür ve tarihinin zenginleşmesi hususunda katkıda bulunacak bir sözlü tarih arşivinin oluşturulması hedeflenmektedir. Tarih Vakfı’nın “*Tarihe 1000 Canlı Tanık Sözlü Tarih Projesi*” nde, 70 yaş üzerindeki bin kişinin yaşadıklarının kaydedileceği projede görüşülecek bin kişinin tespitinde, kişinin tanık olduğu olaylar, içinde bulunduğu kültürel grup, kaybolmakta olan kültürel grupların üyeliği, yaşadığı yerler, yaptığı işler, kaybolmakta olan meslekleri yapmış kişiler gibi kriterlere dikkat edilmiştir (İlyasoğlu, 2006, s. 20).

Türkiye’de sözlü tarih araştırmaları oldukça yenidir. Bu sebeple sahada derlemeler yapma, görüşme, çözümleme, tasnif, değerlendirme tekniklerini öğretecek akademik eğitime ihtiyaç duyulmaktadır (Üçüncü, 2013, s. 446-447). Pek çok ülkede sözlü tarih araştırmaları müzelerde arşivlenmektedir. Ülkemizde de sözlü tarih araştırmalarını içeren bir arşiv sisteminin oluşturulması ve sözlü tarihe akademi dünyasında daha geniş yer verilmesi gerekmektedir (Balay & Ocak, 2006, s. 269).

Sonuç

Göç, mübadele gibi insan unsurunu barındıran konularda sadece istatistik gibi disiplinler kullanılarak bu konuları sayılara sığdırmaya çalışmak sadece yüzeysel bilgileri verecek ve bazen asıl önemli unsurların gözden kaçırılmasına sebep olacaktır. Sözlü tarih araştırmaları tarihin hapsolünmüş noktalarına nüfuz etmekte ve bazı durumlarda yazılı belgelerin bir nevi sağlanması olmaktadır.

Tarih yazımı dendiğinde, genelde akıllara arşiv ve yazılı kaynakların kullanılıp bir tarih oluşturma gelmektedir. Geleneksel tarih anlayışında savaşlar, devlet adamları, hanedan tarihlerinin yazılmasına ağırlık verilmiştir. Hâlbuki tarih yazımına “*sıradan*” diye tabir edilen insanların yaşamları katılmazsa bu tarih yazımı, doğruları tam anlamıyla yansıtan bir tarih olmaz. Sözlü tarih sayesinde gizli kalmış noktalar açığa çıkar. Sözlü tarih ilk planda belgelerin tamamen söz olarak aktarıldığını düşündürür. Fakat fotoğraflar, video kayıtları, kıyafetler, günlükler, eşyalar sözlü tarih araştırmaları kapsamında.

Sadece sayısal verilerle yazılmaya kalkılan göç gibi önemli konular sözlü tarih görüşmeleri ile sayısal veri olmaktan çıkar ve insanlı bir zemine taşınır. İnsan unsurunun olduğu durumların sadece sayılarla değerlendirilmesi asıl görülmesi gerekenlere perde çekmektedir. Ayrıca sözlü tarihin, tarihi tarih yapanlara geri verme gibi bir amacı vardır. Tarihin karanlıkta kalmış odaları gün yüzüne çıkartılmak isteniyorsa, yaşlılarla görüşmeler yapılarak yaşananlar tarihe katılmalıdır.

Sözlü tarih araştırmaları yapan tarihçiler, yazılmış kaynaklardan tekrar bir şeyler üretme çabasının aksine yaşayan kaynaklarla uğraşmaktadır. Sözlü tarih araştırmaları ile tarihçiler artık masasında çalışmanın yanında geçmiş ile bugünün arasındaki köprüyü kurabilmek için yaşayan bellekler ile de iletişime geçmektedir Sözlü tarih araştırmaları, sosyal alanlarda çalışmalar için önemli katkıda bulunmaktadır. Yaşlıların aktardıkları sayesinde insanlar kendi ataları hakkında da bilgi sahibi olmaktadırlar. Sözlü tarih araştırmalarından oluşturulacak olan arşiv müzelerde, filmlerde, belgesellerde, resmi günlerde kullanılmaktadır. Kadın yaşanmışlıkları da sözlü tarih yöntemi ile kadın seslerinin daha fazla duyulmasına vesile olabilir.

Öneriler

Bu çalışmadan hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

- Tarih, sadece olayları ele almamalıdır. Bu olaylardan ne dersler çıkarıldığına ve hatta insan belleğinde bunların nasıl hatırlandıklarıyla da ilgilenmelidir. Bir olayın yanlış hatırlanmasının sebepleri bile bazı şeylerin ipucu olabilir. Aynı şekilde bir kişinin yalan söylemesinin altında yatan gerçeklerin de bulunması bazı noktaların aydınlanması için gereklidir. İşte bu yüzden ki, sözlü tarih yapan tarihçi psikoloji, sosyoloji gibi disiplinler ile iç içe olmalıdır. Hatta şivelerin, deyimlerin, atasözlerinin kaybolmaması sözlü tarihçiler sayesinde mümkündür.
- Geleneksel tarih anlayışında savaşlar, devlet adamları, hanedan tarihleri vardır. Birçoğumuz bunları iyi bilir fakat örneğin Osmanlı döneminde halk nasıl yaşardı, nasıl geçinirdi, görenekler nelerdi pek bilmez. Devlet adamları tarihleri kadar insanların kendi atalarının da tarihlerinin kayda geçirilmesi ancak sözlü tarihle mümkün olabilir.
- Dünyada ve ülkemizde hala sözlü tarihin önemi ve gerekliliği tam anlaşılmış sayılmaz. Bu yüzden ki tarihçiler sözlü tarihe daha çok önem vermeli, arşivlerden ve odalarından çıkmalı, yaşayan tarih olan dışardaki insanlarla oluşturulabilecek bir tarihin önemini farkına varmalıdır. Sözlü tarih araştırmaları, yakın tarihe kaynak oluşturması açısından oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Aktın, K. ve Sağlam Tekir, H. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sözlü Tarih Yapmakla İlgili Deneyimleri. *International Online Journal of Educational Sciences (Uluslararası Online Eğitim Bilimleri Dergisi)*, 10, 295-310, <https://iojes.net/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=28bbb294-dea2-4a69-96e9-33a076668490.pdf&key=42344>, (Erişim: 19.03.2020).
- Aliefendioğlu, H. (2018). Yerel Tarih, Sözlü Tarih ve Resmi Tarih. *Yenidüzen Gazetesi*. <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11129/757/1/HanifeAliefendioğluGazete1.pdf>, (Erişim: 21.05.2020).
- Balay, B. ve Ocak, E. (2006). Sözlü Tarih Çalışmalarında Video Teknolojisinin Kullanılması. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı* (s. 263-272). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Bayer, N. S. (2006). Ötekinin Sesi-Yeşilçam’ın Görünmeyen Kadınları Belgeselinden Hareketle Feminist Sözlü Tarih Çalışması. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı* (s. 281-286). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Burke, P. (2009). *Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Caunce, S. (2011). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Çakır, S. (2006). Sözlü Tarih Projelerinde Yöntemsel ve Etik Sorunlar ve Bu Sorunları Çözme Yolları. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), *Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı* (s. 57-70). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Çaykent, Ö. (2015). Sözlü Tarih. A. Şimşek (Ed.), *Tarih İçin Metodoloji* (s. 126-134). Ankara: Pegem Akademi.
- Danacıoğlu, E. (2010). *Geçmişin İzleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.

- Demirci, T. (2006). Geçmiş Kayda Geçirmek, Belleği Çözümlemek: Hemşinli Kadınların Yaşam Anlatıları ve Düşündürdükleri. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (s. 117-126). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Demircioğlu, İ. (2010). Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar. Ankara: Anı.
- Dikkaya, F. (2006). Kadim Ataları Dinlemek: Arkeoloji ve Sözlü Tarih. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (s. 71-78). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Erdilek, N. (2006). Türkiye’de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (s. 79-85). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Ersoy, R. (2009). Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği. Ankara: Akçağ.
- Fischer, C. Costache, S. ve Makriyianni, C. (2011). Sözlü Tarihin Tanıtımı. DocPlayer. <https://docplayer.biz.tr/4065223-Fotograflar-sarah-malian-and-beran-djemal-cmc-chara-makriyianni-ahdr-basim-k-l-lithofit-kibris-tasarim-gra-des-www-gra-des.html>, (Erişim:03.04.2020).
- Gökdemir, O.(2018). Tarih Yazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözlü ve Yerel Tarih. A. Şimşek (Ed.), Tarih Nasıl Yazılır? Tarih Yazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji (s. 131-148). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Iggers, G. (2016). Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- İlyasoğlu, A. (2006). Yakın Dönemde Tarihe İlginin Farklaşması Sürecinde Sözlü Tarih Alanının Türkiye’deki Gelişimine Bir Bakış. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (s. 15-22). İstanbul: Tarih Vakfı.
- İlyasoğlu, A. ve Soytemel, E. (2006). Bir Haliç Semtinde Yerel Değişim, Toplumsal Dönüşüm ve Topluluk Yaşantıları. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (s. 95-116). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Karahan, N. (2006). Avanos-Kalaba Fatih Sultan Mehmet Lisesi. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (s. 359-363). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Kümbetoğlu, B. (2006). Buldanlı Dokumacıların Emek Süreçlerinde Değişim. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (s. 203-218). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Kyvig, D. ve Marty M (2011). Yanbaşımızdaki Tarih. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Özbek E. & Telliel Y. D. (2006). 68’li Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (s. 245-260). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Özgen, H. N. (2006). Seçici Unutmanın Tanıklıkları. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (s. 177-199). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Salman Yıkılmış, M. (2016). Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli. Vira Verita E-Dergi, 3, 28-40. <https://viraverita.org/sites/default/files/edergi-yazilari/sozlu-tarihin-radikal-potansiyeli.pdf>, (Erişim: 21.07.2019).
- The Hollings Center. (2018). Diyalog Raporu, Orta Doğu ve Orta Asya’da Sözlü Tarih. The Hollings Center. <https://hollingscenter.org/wp-content/uploads/2018/07/Orta-Dogu-ve-Orta-Asyada-Sozlu-Tarih-Diyalog-Raporu.pdf>. (Erişim Tarihi: 06.02.2020).
- Thompson, P. (1999). Geçmişin sesi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Thompson, P. (2006). 21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar. A. İlyasoğlu & G. Kayacan (Ed.), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (s. 23-38). İstanbul: Tarih Vakfı.

Üçüncü, K. (2013). Sözlü Tarih. A. Şimşek & V. Engin (Ed.), Türkiye’de Tarih Yazımı (s. 435-452). İstanbul: Yeditepe.